

YEDDİ İÇSƏS

AZƏRBAYCANIMIZ – AZƏRBAYCANLIĞIMIZ

ZƏRDÜŞTLÜYÜMÜZ – İŞIQÇILIĞIMIZ

1

Azərbaycana zahiri gözlə baxanda, o, kiməsə balaca görünə bilər.

Ancaq Mənanı xarici gözlə görmək olmaz.

Mənanı Daxili gözlə – İdrakın, Ruhun gözüylə görmək olar.

Daxili gözlə baxanda Azərbaycan çox böyük görünür – Şərqi Mahiyyətinin Bütöv, Parlaq, Dərin ifadəsi kimi; Ruhani Mərkəz səviyyəsində.

Azərbaycanımızın – Azərbaycanlığımızın Böyük Fərəhləri və Böyük Kədərləri var.

Azərbaycanımızın Birinci Böyük Fərəhi – Zərdüştcülükdür.

Azərbaycanımızın İkinci Böyük Fərəhi – Xürrəmdinlik – Babəklikdir .

Azərbaycanımızın Üçüncü Böyük Fərəhi – Dədə Qorquduqdur – Ağsaqqallıqdır.

Azərbaycanımızın Dördüncü Böyük Fərəhi – Hürufilikdir – Nəimilik– Nəsimilikdir.

Azərbaycanımızın Beşinci Böyük Fərəhi – Füzulilikdir.

Azərbaycanımızın Altıncı Böyük Fərəhi – Muğamdır.

Azərbaycanımızın Yeddinci Böyük Fərəhi – Sazdır.

Azərbaycanımızın Birinci Böyük Kədəri – Midiyanın Süqutudur.

Azərbaycanımızın İkinci Böyük Kədəri – Babəkin Qətlidir.

Azərbaycanımızın Üçüncü Böyük Kədəri – Çaldıran Fəlakətidir.

Azərbaycanımızın Dördüncü Böyük Kədəri – Türkmənçay Yırtıcılığıdır.

Azərbaycanımızın Beşinci Böyük Kədəri – Milli Hökumətin devrilməsidir.

Azərbaycanımızın Altıncı Böyük Kədəri – 20 Yanvardır.

Azərbaycanımızın Yeddinci Böyük Kədəri – Xocalı Fəciəsidir.

Azərbaycanımızın sabahını – Ocaqda, Ocaqçılıqda görürük; Atalıqda, Evləhdə.

Mütləqə İnamda görürük.

Ruhani cəmiyyətdə görürük.

Müstəqil Vətəndə görürük.

Özümlü Şərqdə görürük.

Azərbaycan Ruhunun izharını Zərdüştcülüyümüzdən başlayırıq.

Zərdüştçülükdə peyğəmbərlik başlayır: Vəcd, Vəhy, Eşq, Ehtizaz vasitəsilə İnam yaratmaq, İnamı Ağillara, Ürəklərə, Aqibətlərə həkk etmək Əməli.

Zərdüşt Peyğəmbərliyi yarananda Budda yox idi, Musa yox idi, İsa yox idi, Məhəmməd yox idi.

Zərdüşt Peyğəmbərliyində Qismətçilik yox idi, Təskinlik yox idi, Cənnət-Cəhənnəm, Huri-Pəri miskinliyi yox idi.

3

Zərdüştçülükdə Hürmüzd Işıqla Əhrimən qaranlığı arasında Döyüş var; Işıq Allahı – Hürmüzd Qaranlıq Allahı – Əhrimənlə Yerdə, Göydə döyüşür, İnsanın Daxilində – Fikirdə, Duyğuda, İradədə, Əməldə döyüşür; Hürmüzd Işıqlı gərəkdir Dünyaya – Qaranlıqları Yaran – Işıqlanmalıdır Dünya.

Fəlakət Səadətlə Işıqlanmalıdır; Həsəd Heyrətlə, Qorxu Cəsarətlə, Həqarət Ləyaqətlə, Hərslilik Səxavətlə, Dönüklük Sədaqətlə, Zülm Ədalətlə, Hərcayilik Müqəddəsliklə.

Işıqla Qaranlıq Təzadından Dünya ikiləşib.

İkilik aradan qalxmalı, Hürmüzd Əhrimən üzərində qələbə çalmalıdır, çalacaq; qaranlıq Dünyadan çəkiləcək, Dünya işığa qərq olacaq.

4

Işıqla Qaranlığın Döyüşü İnsanda baş verir;

İnam adlı Hürmüzd – İnamsızlıq adlı Əhrimənlə döyüşür;

Xalislik Naqisliklə, Müdrilik Naşılıqla, Saflıq Günahla, İnsanilik Heyvaniliklə döyüşür.

Daxili Aləm Işığa qərq olur, Dünyanı Işığa qərq edir. İnsan Işıqlandıqca Dünya Işıqlanır.

İnsan – Işıq Yoluna düşür, Işıq Yolu olur.

5

Dodaq Yalandan təmizlənilir, Beyin Xurafatdan təmizlənilir, Əl Haramdan təmizlənilir.

Təmiz Söz, Təmiz Fikir, Təmiz Əməl yaranır.

Zərdüştə böhtan atıb onu Zinalıq təbliğində günahlandırırırlar: Zinalıqla Təmiz Əməl Tələbi biri digərini inkar edir.

Zərdüştə Cənnət-Cəhənnəm, Allah xofu tapırlar: Cənnət-Cəhənnəm Hürmüzd Qələbəsinin labüdlüüylə, Dünyanın özündə (o Dünyada yox!) yaranacaq Işıq səltənəti İnamıyla bir araya sığmır; Qorxu – Hürmüzd hünərinin İnkarıdır.

Zərdüştü sonrakılar bədnam eləməyə və özümləşdirməyə – özünə bənzətməyə cəhd göstəriblər.

6

Od – Zərdüştə Işıq Rəmzidir. Atəşpərəstlər, əslində Işıqpərəstlərdir.

Zərdüşt Odu – Qaranlıq yaran Oddur, Prometey Odu – isidən. Od – Yanmaq Rəmzidir.

Yanmasan – Işıqlanmazsan, Təmizlənməsən – Dünya Işıqlanmaz, Təmizlənməz.

Od çirk götürmür, çirki yandırır yox eləyir.

**Oda səcdə – İşığa səcdədir.
Od qorumaq – əslində İşıq qorumaqdır.
Azərbaycançılıq – əslində İşıqçılıqdır.**

7

**Zərdüştə Bədən Ruhdan asılıdır.
Bədəni urvata mindirən ruhdur.
Ruhdan məhrum olan Bədən urvatsız olur.
Amansız səslənir bu İdeya.
Ruh Zərdüştə cismani enerji deyil – İdrakdır, Mənəviyyatdır. İnsan
öləndə Bədən İdraksızlaşır, Mənəviyyatsızlaşır.
Zərdüştə ölü bədənə hörmət yoxdur – ölünün O Dünya Yolu yoxdur; o
«Axirət Dünyası»na heç nə aparmır, ölü bədən heç olur.
Misir xurafatına (ölünün mumiyalanması) qarşı çevrilmiş bu fikirdə gələcək
xurafatların inkarı var.**

8

**Dinlərin hamısı Xeyir–Şər təzadı əsasında qurulub. Xeyir–Şər Təzadı
Hürmüzd–Əhrimən İkiliyinin Təzahürüdür.
Dini ikiliyin (Dualizmin) canı Zərdüştçülükdür.**

9

**Dinlər Xilaskarlıq – Messiyaçılıq İdeyası əsasında qurulub. Messiyalar –
Dini xilaskarlar – Hürmüzd çeşidləridir.
Ən məşhur Hürmüzd İsadır – Əhrimənlə döyüşdə çarmıxa çəkilən, ancaq
«ölməyən, dirilən, qayıdacağı gözlənilən».
Musa, Məhəmməd timsalında da Hürmüzd canlandırılır – şəxsiyyətlər
əfsanələşir.**

10

**Buddaçılığın Əsası – Daxili Təmizlik İdeyasıdır – İmtina vasitəsiylə Ruh
ram etməkdir.
Bu ideya Zərdüştün Təmizlik Yolunun davamıdır: – İfrat davamıdır,
istəklərin inkarıdır – ancaq Zərdüştə qırılmaz tellərlə bağlıdır.
Zərdüştə İnsan naqis istəklərindən əl çəkirdi, Buddada bütün
istəklərindən.
Zərdüştün Məqsədi – Hürmüzd Dünyasıydı, Buddanınkı – Nirvana –
Mütləq Ruhani Sakitlik.
Zərdüştə Təmizlənmək – Yanmaq idi, Buddada – sönmək.
Zərdüşt Odundan Budda külü törədi!..**

11

**Platonçuluq – İdeyalar – Əşyalar təzadına əsaslanır: Platonda Həyat –
İdeyanın kölgəsidir.
Bu fikirdə Hürmüzd – Əhrimən, İşıq – Qaranlıq ikiliyinin təzahürü
görünür.**

12

**Dialektika (Heraklit, Hegel) əksliklərin – təzadların, ziddiyyətlərin döyüşü
və vəhdəti əsasında qurulub.**

urmu.biolmali.com

Bu ideyada Zərdüştçülük duyulur.

«Dünya – təzadlar döyüşüdür!» – dialektikanın dediyi bu fikri əvvəl Zərdüştlük deyib.

Fərq ondadır ki, Zərdüştə Əksliklər Vəhdəti yoxdur – yalnız əksliklər Döyüşü var və həqiqət bizcə Zərdüştün tərəfindədir.

Təzadlar bir yerdə olanda belə, Bir olurlar!

13

Babək Fərəh dini yaratmışdı.

Babək fərəhində Hürmüzd İşığı yanırıdı.

Babək özündə Şirvin gəzdirirdi, bu, Şirvin adlanan Hürmüzd idi.

Babək Hürmüzdlük eləyirdi – Əhrimənlə döyüşürdü.

14

Sufilər Eşq Əhli idilər, İlahiliyə Atəşin Eşq bəsləyirdilər. Odluydular, Eşq Odunda alışıb-yanırdılar. İşıqlıydılar.

Aşıqlıkdə – Təmizləndilər, Şəriətləşirdilər, Mərifətləşirdilər, Təriqətləşirdilər: İşıqlı hallar keçirirdilər – İşıqlanırdılar – İlahiliyə qovuşurdular.

Hürmüzd İşığıydı həmin Eşq – Qaranlıqları Yaran Odlu Əməl.

15

Kimdir Zərdüşt, kimindir Zərdüşt?

Midiyalıdır, Midiyanındır – Azərbaycanlıdır, Azərbaycanındır.

Yeni eradan əvvəl VI əsrdə indiki Cənubi Azərbaycanda həyata gəlmiş, yaşamışdır.

Əsərlərinin çoxu Makedoniyalı İsgəndər tərəfindən yandırılmış, yandırılmayanlar – Pəhləvi dilinə tərcümə olunmuşdur.

Midiyanın Süqutundan sonra Əhəmənilər dövründə Zərdüştlük İranın dövlət dini olub.

Midiyadan – Azərbaycandan Dünyaya İşıq saçıb Zərdüşt.

Zərdüşt – Azərbaycanındır, Şərqiindir, Dünyanıdır.

16

Zərdüştlüyə qayıtmağa çağırırıq.

Hürmüzd İşığına qovuşmağa çağırırıq.

Əzəli Ocaqlığımıza çağırırıq.

*3 İşıq ayı, 14-cü il.
(may, 1992)*

2. BABƏKLİYİMİZ – XÜRRƏMDİNLIYİMİZ

I. Fərəh İnamı

Babək Ləzzət İnamı yaratmamışdı. Fərəh İnamı yaratmışdı.

Ləzzət İnamçısı 23 il Xəlifətlə döyüşməzdi – ləzzətindən keçməzdi, – Babək özündən keçmişdi.

Babək İnamının Yazılarını məhv eləyiblər, ancaq Babək əməli gəlib bizə çatıb. Babək əməli əsasında Babək İnamını fəhm etmək olar. İnsan Dünyaya Fərəh üçün gəlib, ən böyük Fərəh isə – Azadlıqdır. Azadlıq – İnsanın özünəməxsusluğu, özünə sahibliyi, özündən asılılığıdır.

Azadlıq – İnsanı İnsandan kənardakı Zorakı qüvvəyə yox, özünə tapşırır: Azadlıqda – İnsan Aqibətini özü yaradır, ömrünü özü Yazır, özündən kömək diləyir, – əfsanələrdən, xurafatdan, xülyadan yox; özünə əl uzadır – əfsanələrə, xurafata, xülyaya yox; özünə çatır – əfsanələrə, xurafata, xülyalara yox; həqiqətə inanır – cəfəngiyyata yox; Azadlıqdan böyük cənnət tanımır, əsarətdən böyük cəhənnəm; Xeyirdən böyük mükafat tanımır, Şərdən böyük cəza.

Azadlıq İnsanı müqəddəs Fərəhə qərq edir.

O, Yenilməzlik Tələbidir – Zora əyilməmək, özümlüyü qorumaq – Vüqarı, Ləyaqəti...

Xalq – İnsanın Müqəddəs Mənliyidir. Yenilməzlik – müqəddəs Mənliyi qorumaqdır.

Yenilməzlik uğrunda döyüş İnsanı Müqəddəs Fərəhə qərq edir.

Zora yenilməmək, Zoru yenmək – Müqəddəs Fərəhdır.

Təbiidir ki, Babəkin Fərəh İnamı – Xəlifət İnamına daxilən, üzvi surətdə, qəti şəkildə zidd idi, onu kökündən sarsıdırdı.

Xəlifət Babək Peyğəmbərliyi və qəhrəmanlığından dəhşətə gəlmişdi.

Peyğəmbərlik ilə Qəhrəmanlığın misilsiz birliyi yaranmışdı və bu birlik başı Bağdadda, ayağı Hindistanda olan Xəlifət Həşəmətini yerindən oynadırdı.

II. Şirvinlik

Babək daxilində Şirvin gəzdirdiyinə inanırdı. Şirvin qədim Şərq Allahlarından biri idi və insandan kənarda yox, insanda yaşayırdı. İnsanı yaratmamışdı, ancaq onu Allahlığa – İlahi qüdrətə çatdırırdı, – hər dövrdə bir Şəxsin ömründə zühur edirdi, – Xürrəmilər zamanında Babəkin aqibətinə düşmüşdü. Rəmzi biçim Ruhani həqiqət söyləyirdi. Allahlıq İnsandan kənarda deyil, İnsandadır. İnsan öz mahiyyətinə görə İlahi xilqətdir: bu İnam Babəkə – Möhtəşəm Yağıyla döyüşən Peyğəmbərə və Qəhrəmana gərək idi.

Babək Şirvinin qulu deyildi, o, Şirvinə itaət eləmirdi. Şirvindən qorxmurdu, Babəkin üzərində Şirvin hökmdarlığı durmurdu; Şirvin Babəkin qəlbində, ağılında, əməlində yaşayırdı.

Babək özünü Allah sayırdı, bununla da ülvi bir həqiqəti izhar edirdi: İnsan özü Allahdır, onu yenmək, əzmək, tapdamaq olmaz: daxilə Allah gəzdirən üçün mümkün olmayan əməl yoxdur, bu səbəbdən də Xəlifət adlanan Azmanla döyüşmək olar, Qüdrət sındıran Zoru sındırmaq olar, daxilində Şirvin gəzdirən Fatehlik Dünyasına qarşı dura bilər: – Dünyanı əyənlərə əyilməmək İnadı yaradırdı Şirvinlik Babəkdə – Ərdəbildə Şirvin zühur etmişdi, Bəzz qalası Ucalığında dayanan, Dəhşətlə döyüşən.

III. Babəkilik – Məzdəkilik

Babəkiliyi Məzdəkiliyin davamı sayırlar. Əslində isə Babəkiliklə Məzdəkiliyi yalnız Zərdüştliyin Ümumi İdeyası – Hürmüzdə Əhrimənin, İşqla

Qaranlığın Döyüşü birləşdirir: həm Babək, həm də Məzdək Zərdüşt İnamına tapınırdılar.

Məzdək Ümumi Mülkiyyətə bel bağlayırdı, Babək Ümumiçiliyi Fərziyyədir. Babəkçilikdə Hürmüzd Işığı müqəddəs Fərəhə çevrilmişdi: bu Fərəh Xəlifət Etiqadı adlanan Qaranlığa qarşıydı. Babək Qəhrəmanlığı Peyğəmbərliklə tən idi. Babək Yurdunu Xəlifət əsarətindən – Cəhalətindən xilas edirdi, İnsanları İtaət Fəlakətindən qurtarırdı: Azad Ağıl, Azad Ürək, Azad İradə uğrunda döyüşürdü.

Babəki təkcə üsyançı kimi anlamaq – səhvdir, Babək – İnamçıydı, Etiqadçı, Ruhçuydu: o, Xəlifətçiliyi İnsan Aqibətindən silmək istəyirdi. Məzdək Zərdüştçülüyə arxalanan Üsyançı idi. Babək Zərdüştçülükdə Yüksələn Peyğəmbər idi, həm də peyğəmbərə Qəhrəmanlıq bəxş olunmuşdu.

IV. BABƏK və SPARTAK

Babəki Spartakla müqayisə edirlər. Bu müqayisədə üstünlük Babəkin tərəfindədir.

Spartak Roma İmperiyasıyla bir il döyüşdü, Babək Xəlifətlə 23 il. Spartakın məqsədi Roma imperiyasını yox etmək deyildi: Vətənə – Frakiyaya qayıtmaq idi.

Babəkin Məqsədi – Xəlifəti – Xəlifətçiliyi yer üzündən silmək idi.

Spartak – Üsyan yaradıcısıydı, Babək – İnam yaradıcısı.

Spartak da Babək kimi Azadçıydı – ancaq Babək Azadçılığı İnam səviyyəsindəydi.

V. BABƏK və ƏFŞİN

Babək də Xəlifətə qarşıydı, Xəlifət sərkərdəsi Əfşin də.

Babək Xəlifətin Mövcudluğuna, mahiyyətinə – İnamına, İdrakına, Əxlaqına, İradəsinə qarşıydı, Əfşin – hakimliyinə.

Babəkin İdeali – Azad İnam, Azad İdrak, Azad Mənəviyyət, Azad İradə – Azad Yurd... idi, Əfşinin İdeali – Fatehlərdən Azad olmuş Sasani İramı.

Babək Xəlifətlə açıq döyüşürdü, Əfşin gizli.

Əfşin Babəklə birləşmək istəyirdi; Babək Əfşinlə birləşmədi: Sasani İranı daxilində Azərbaycan Müstəqilliyinə küsənmədi.

Babəkə əsil müstəqillik gərək idi. Babək Əfşinlə birləşsəydi – Öz Azadlıq İnamına dönük çıxardı.

Babək Xəlifətə qarşı olduğu dərəcədə əslində Əfşinə qarşıydı.

Əfşinə – Möhtəşəm İran gərək idi: Azərbaycan Müstəqilliyi həmin möhtəşəmliyə xidmət etməliydi.

Babəkə Azad Azərbaycan gərək idi: – Azadlıq özü ən böyük Möhtəşəmlikdir – Bütöv, bölünməz.

Babək – Əfşin birliyi yaranmadı, çünki əslində Babək – Əfşin Təzadı var idi.

VI. BABƏK – SƏHL

Səhlin İnamı – varidat idi: bu İnam naminə Ləyaqətdən keçmişdi: Babəkin başına çoxlu varidat düşürdü. Onu qazanmaq üçün riyaya tapınmaq, xainlikdən, müxənnətlikdən, biclikdən, qəbahətdən, həqarətdən faydalanmaq gərək idi.

İnsanlıq varidata satılırdı: Viedan, Namus, Qeyrət.

Babəki satmaqla Səhl – İnsaniliyi satdı.

Babək – Azadlıq pərvanəsiydi, Səhl – varidat divanəsi.

Satqınlıq Varidatı Səhlə cah-cəlal gətirdi; Baqratilər adlı çar sülaləsi yarandı xain əməldən.

Səhl Babək ölümündən qazandı.

Babəki qətlə yetirən Xəlifət Səhli taxta çıxartdı.

VII. BABƏK – HÜRUFİLƏR

Babək «Mənəm Allah» deməyib – «Məndə Şirvin var» deyib.

Hürufilər «Mənəm Allah» deyiblər – mahiyyətə Babəkə xas olanı deyiblər.

Babək «İnsan – Azadlıqdır!» demirdi: Azad İnsan uğrunda döyüşürdü. Əslində Azadlıq – elə Allahlıqdır.

Hürufilər «İnsan – Allahdır» deyirdilər; mahiyyətə Babəkə xas olanı deyirdilər.

Babək «İnsan qəlbi – Göydür!» demirdi, ancaq Mənəviyyat Azadlığı uğrunda döyüşürdü.

Hürufilər «İnsan Qəlbi – Göydür!» deyirdilər. Mahiyyətə Babəkə xas olanı deyirdilər.

Babək «İnsan sifəti Müqəddəs Kitabdır» demirdi, ancaq İnsan ləyaqəti uğrunda döyüşürdü.

Hürufilər «İnsan sifəti müqəddəs Kitabdır» deyirdilər, mahiyyətə Babəkə xas olanı deyirdilər.

Babək «İnsan kainatın Ali nəticəsidir» demirdi, ancaq İnsan Vüqarı uğrunda döyüşürdü.

Hürufilər «İnsan kainatın Ali nəticəsidir!» deyirdilər, mahiyyətə Babəkə xas olanı deyirdilər.

Hürufilərin İnsan İnamı Babəkin Azadlıq İnamına Doğmadır.

Babəklə Hürufilər arasında Müqəddəs Bağlılıq var.

VIII. BABƏK – FÜZULİ

Babək Fərəhi – Füzuli Eşqində yaşayır. Eşq Füzulidə Əzabıyla, məşəqqətiylə, Dəhşətiylə, Yanğısıyla Kamillik yoludur: Füzuli Eşq bəlasından cuşa gəlir, onu çağırır, ona qovuşur; Yanmaq Fərəhinə çevrilir Eşq Füzulidə; Müqəddəs Kədər Sahibidir Füzuli – Mahiyyətə Fərəhlidir.

Füzuli Kədərinin Mənası – Fərəhlidir.

Füzuli Kədərində Babək Fərəhi yaşayır.

IX. BABƏK – MUĞAM

Muğam Müqəddəs Fərəh yoludur.

Mütləqə qovuşma vasitəsiylə Müqəddəs Fərəhə çatmaqdır.

Dünya qəmini anlamaq Fərəhidir.

Şərlə döyüş Fərəhidir.

Müqəddəs hiddət Fərəhidir.

Müqəddəs heyrət Fərəhidir.

**Muğam Ali İnsanilik vəsfidir, bu səbəbdən də Müqəddəs Fərəh izharıdır.
Babək Ruhuyla təndir.**

X. AQİBƏT

Misilsiz böhtanlara məruz qalıb Babək.

**İnamını nəşəlik, haramlıq, zinalıq kimi qələmə veriblər. «Xürrəmi»liyi
Fərəhçilik kimi yox, ləzzətçilik kimi anladılar. Döyüşünü qatillik, qəddarlıq,
talançılıq, quldurluq kimi təqdim ediblər.**

Çünki qorxublar.

Əvvəl Babəkin özündən, sonra Xatirəsindən.

Bu səbəbdən də əvvəl özünü, sonra xatirəsini saqqalayıblar.

İndi də qorxurlar.

Ruhundan qorxurlar.

İtaət İnamından qorxmurlar.

Azadlıq İnamından qorxurlar.

XI. GƏRƏKLİK

Fərəh İnamı gərəkdir Yurdumuza, Şərqimizə, Dünyamıza.

Fərəh Müqəddəsliyi gərəkdir.

Müqəddəs Fərəh gərəkdir.

Babək Ruhu gərəkdir.

*25 İşıq Aylı, 14-cü il.
(may, 1992).*

3. DƏDƏ QORQUDLUĞUMUZ – AĞSAQQALLIĞIMIZ

I. BİRLİK

Dədə Qorqud Dünyası vardı: Dünya Dədə Qorqudluydu.

**Dədə Qorqud öz Dünyasında Loğman idi – Qeybdən xəbər verirdi: Ad
qoyurdu, Elçilik eləyirdi, Qopuz çalırdı, Boy boylayırdı, Söz söyləyirdi.**

**Dədə Qorqudlu Dünyada Loğman var idi. Qeybdən xəbər verən var idi; Ad
qoyan var idi, Elçilik eləyən var idi; Qopuz çalan, Boy boylayan, Söz söyləyən
var idi.**

Ağsaqqallıqla Dünya Bir olmuşdu, bu səbəbdən də Dünya sanballıydı.

...Birlik Dağıldı, Dünya Ağsaqqalsız qaldı, Ağsaqqal Dünyasız.

2. DƏDƏ QORQUD DÜNYASI – QORQUDLU DÜNYA

Dədə Qorqud Dünyasında Salur Qazan, Qaraca Çoban kimi Kişilər var idi; Burlaxatın, Banıççək, Selcan kimi Qadınlr, Buğaclr, Uruzlar, Beyrəklər, İmranlar kimi Oğullar var idi.

Dədə Qorqud Dünyasında Salur Qazan, Qaraca Çoban kimi Kişilərin, Burlaxatın, Banıççək, Selcan kimi Qadınlrın, Buğac, Uruz, Beyrək, İmran kimi Oğulların – Qorqud kimi Ağsaqqalı vardı.

Dədə Qorqud Dünyası – Qorqudlu Dünya Məliklər həqarətinə – Qeyrətsizliyinə, Zalımlığına qarşıydı, Namusa Qıyanlara qarşıydı.

Salur Qazanlıydı, Qaraca Çobanlıydı Dədə Qorqud, Burlaxatınlı, Banıççəkliydı, Buğaclıydı, Beyrəkliydı Dədə Qorqud.

Dədə Qorqudlydu – Salur Qazanlar, Qaraca Çobanlar, Burlaxatınlr, Banıççəklər, Buğaclr, Beyrəklər...

Dədə Qorqud Dünyası yaratmışdı Qazanları, Çobanları... Qazanlar, Çobanlar Dünyası yaratmışdı Dədə Qorqudu.

3. DƏDƏ QORQUD DÜNYASIZLIĞI – QORQUDSUZ DÜNYA

Dədə Qorqud Dünyası, Qorqudlu Dünya Uçdu: Ədavətdən, Küdurətdən – Aruzların Qazanlara Xəyanətindən.

Dirsələrin Yağı hiyləsinə uymalarından – İçəridən, daxildən uçdu birlik.

Qorqud Dünyasız qaldı, Dünya Qorqudsuz.

Bəy ərənlər, xatınlr getdilər – Dədə Qorqud Yalqız qaldı.

Dədə Qorqud getdi – Dünya Yetim qaldı.

4. VARİSLİK

Koroğlu Dünyası vardı – Dünya Koroğlusu Vardı.

Koroğlunun Dəlilər Dünyası vardı.

Dəlilərin Koroğlu Atası vardı.

Çənlibel Birlik Məkanıydı.

Koroğlu həm də Qoroğlydu – Od ruhundan Yaranmışdı.

Dəlilər Koroğlunun Oduna qalanmışdılar.

Koroğlunun Dəlilər adlı Dünyası vardı; Koroğlu Dəlilərin Dünyasıydı.

Həmzələşən Dünya Koroğluya qıydı. Koroğlu Dünyasız qaldı, Dünya Koroğlusuz.

5. HƏSRƏT

Loğmanlığını Alimlər daşdılar. Qopuzunu Aşıqlar çaldılar: Qeybinə xurafat Yiyələndi, Boyunu boyacılar boyladılar, Sözünl dilbazlar söylədilər.

Bütöv Dağ parçalandı.

Ağsaqqallıq əvəz olundu, Ağsaqqallığın əvəzi olmadı.

Ağsaqqallıq əvəzsizliyi Təsdiq olundu.

Ağsaqqallıq həsrəti yarandı...

6. FƏLAKƏT

YALANÇI Atalar yarandı: – Hökmdarlar, Xurafatçılar, Hakimlər, Sədrilər, Rəislər.

Yalançı Atalardan dəhşətli Atasızlıq yarandı.

Yalançı Atalar Dünyasında hamı Dünyasız qaldı.

Yalançı Atalıq Fəlakəti, Dəhşəti, Zilləti Yarandı.

7. QƏBAHƏT

Dədələr – gədələşdilər, bu səbəbdən də Balalar Dədəsizləşdilər – Dədəsizlər sürətlə özgələşdilər: Yadlıq Doğmalığ sayıldı, Doğmalığ Yadlıq – Ağsaqqal həqarəti aləmi bürüdü. Yağılara qaldı Dünya!

8. ATASIZLIQ EHKAMI

Dədəsizlik Fəlsəfiləşdi.

Millətlərin bir-birinə qovuşmasından danışdılar, Vahid Bəşəriyyətdən danışdılar, Vahid Dildən, Mədəniyyətdən danışdılar. Ümumiçilik çağırtdılar.

Atasızlığa qovuşdururdular İnsanları, Atasızlıq Ehkamlaşdı.

Atasızlar Dünyası yaradırdılar.

9. ZƏRURİYYƏT

Atalıq Dünyaya qayıtmalıdır.

Dünya Atalığa çatmalıdır.

Ağsaqqallıq Ağalığı əvəz etməlidir.

Adam – İnsanlaşmalıdır!

*13 Od Ayı, 14-cü il.
(iyul, 1992).*

4. HÜRUFİLİYİMİZ – ƏNƏLHƏQLİYİMİZ

I. İnsan – Allah

Hürufilər İnsanı Allah sayırdılar, Ocaq diliylə desək – Əzəli, Əbədi, Sonsuz, Kamil Mütləq sayırdılar.

Hər bir İnsanı Allah oğlu sayırdılar – təkə Peyğəmbərləri, hökmdarları yox.

İsaçılar İsanı Allah oğlu sayırdılar, Makedoniyalı İsgəndər Allah sayılırdı, Roma İmperatoru Kaligula özünü Allah elan etmişdi. İslamda İnsan Allahın Bəndəsiydi, quluydu, Peyğəmbər özü Allahın quluydu, Allah İnsanı yaratmışdı

Aqibətiylə, Qismətiylə birgə. İnsan Allah İdrakının, İradəsinin alətiydi, İtaətçiydi. Hürufilikdə İnsan Dünyanın canıydı.

**Çün on səkkiz min aləmin cüdu-vücudi xud mənəm,
Cümlə-cahan təndir mana, mən bu cahanın canıyam.**

Nəsimi

Hər bir İnsan Hürmüzləşirdi Hürufilikdə...

Dünyəvi Fikir səviyyəsini ötürdü Hürufilik.

Antik Aləmdə Allahlar – Zevs, Apollon, Afrodita, Artemida İnsanların ömürlərinə tam sahib olurdular; – İnsanları öldürürdülər, dirildirdilər, müsibətlərə düçar edirdilər; aldadırdılar, oynadırdılar; – kölələşir, kölgələşirdi İnsan Qədim Yunanlarda.

Platonda İnsan İdeyalar Dünyası tərəfindən idarə olunurdu.

Hind Düşüncəsində İnsan Həyat Kələfindən (Sansarasından) çıxmağa, öz Nəfsi, Ehtirasları üzərində Qələbə çalmağa qadir idi, Təzədən doğula bilərdi; Yüksək İmtina gücünə malik idi; – ancaq İlahi Qüdrət sayılmırdı.

Semit dinlərində (Musavilik, İsaçılıq, İslam) İnsan Allah xofuna, cəhənnəm qorxusuna, cənnət şirnisinə cəzb olunmuşdu.

Materialistlər İnsanı maddi varlıq sayırdılar, onu şəraitdən, mühitdən, cəmiyyətdən, bioloji, heyvani mövcudluqdan tam asılı sayırdılar; İnsan materializmdə ruhsuzlaşdı – insansızlaşdı.

Ateistlər əslində İnsanı inkar edirdilər – onu Mütləqlikdən, Müqəddəslikdən məhrum edirdilər.

Alman İdealizmi (Kant–Hegel) İnsaniliyi Zəkayla eyniləşdirirdi, onun Mənəvi Bütövlüyünü, Daxili Aləm Zənginliyini görmürdü; – bu səbəbdən də İnsan əqliyyətçi Fəlsəfədə Yoxsul görünürdü.

Feyerbax Dini İnsan Mahiyyətinin ifadəsi sayırdı, İnsanı ucaldırdı; ancaq İnsanı İlahi saymırdı, İnsan ilə İlahilik arasında sədd çəkirdi.

Marksistlər İnsanı istehsal alətlərinin ünsürü sayırdılar, – marksist ideologiyasında İnsan nəzərə alınmırdı əslində: «Humanist fəlsəfədə» İnsana Yer yox idi...

Ənəlhəqq – Mənəm Həqq, Mənəm Allah həqiqəti – Zamanlardan, İmanlardan üstün idi. Özündən əvvəlki, özündən sonrakı Zamanlardan, İmanlardan.

2. Sığmazlıq

Hürufilikdə Dünyanın – Yerdəkilərin, Göydəkilərin Ali Nəticəsi olan İnsan – Yerə-Göyə, Dünyaya sığmır; bütün Təzadlardan, Münasibətlərdən, Keyfiyyətlərdən Artıqdır, Yüksəkdir, bütün Zənginliklərdən Zəngindir, bütün Mənalardan Mənalıdır.

**Qibləvü iman mənəm, surəti-rəhman mənəm,
Lövh ilə Qur'an mənəm, həm orucəm, həm səlat.**

**Həm yetirən, həm yetən, həm bitirən, həm bitən,
Cümlə mənəm, cümlə mən, dəhr ilə həm kainat.**

Hürufilikdən kənardakı Dünyada İnsan Həyata sığır, şəraitə sığır, mühitə sığır, cəmiyyətə sığır, zamana sığır, məkana sığır – çünki Allaha tapşırılır, maddiyyətə tapşırılır, Anlayışlar hökmünə tapşırılır; hürufilikdə Özümləşir, özünə qayıdır, Ruhaniliyini – İnam, İdrak, Mənəviyyət, İradə Əzəliliyini, Əbədiliyini, Sonsuzluğunu, Kamilliyini təsdiq edir; Mütləqiliyini aşkarlayır; Ehkamlar məhdudluğunu aşır – Sığmazlıq özü İnsanilik ölçüsünə çevrilir; bununla da hürufilik özü Sığmazlıq siqləti qazanır: Dövrəyə sığmır, Ehkama sığmır.

«Hər dövrün öz həqiqəti var!» – deyirlər Dövrənçilər.
«Həqiqət Dövrəyə sığmır!» – deyirlər Hürufiçilər.
«Hər Şəraitin öz həqiqəti var!» – deyirlər Şəraitçilər.
«Həqiqət Şəraitə sığmır!» – deyirlər Hürufiçilər.
«Hər Mühitin öz həqiqəti var!» – deyirlər Mühitçilər.
«Həqiqət Mühitə sığmır!» – deyirlər Hürufiçilər.
«Hər Cəmiyyətin öz həqiqəti var!» – deyirlər Cəmiyyətçilər.
«Həqiqət Cəmiyyətə sığmır!» – deyirlər Hürufiçilər.
İnsanın Sığmazlıq adlı həqiqəti var – Hürufiliyin vəsf etdiyi.

3. Sifət

Hürufilər İnsan Sifətində Hikmət Ucalığı, Müqəddəs Kitab gördülər, Onu oxudular; Onun Zənginliyinə, Cəzbinə vuruldular, ondan Vəcdə gəldilər; ondan Qur'an yaratdılar.

Üzü müşəf, xətti bismillah, xalı nöqtədir,
Sözü Rəhmanir-Rəhim, məcmüi Qur'an göstərir.

Nəsimi

Hürufilərdə Sifət Ayətləşir, Kəbələşir, Haqlaşır, Hədsizləşir, Mehrabləşir: Sifətdə Hürufilər Məna Yazısı oxuyurlar – hərf-hərf, cümlə-cümlə, kitab-kitab.

Əzəldə surəti-Rəhman üzün mə'nidə gördüm çün,
İlahi surətin daim bu mə'nidən sevər könlüm.

Nəsimi

Müqəddəs Xətlər oxuyurlar Hürufilər Sifətdə, Xətlərdə İnsan Allahlığı oxuyurlar: – Sifət İnsan Allahlığı izhar eləyir Hürufilərdə...

4. Ürək

Ürəkdə Göy gördülər Hürufilər...
Göy Ucalığı, Göy Təmizliyi, Göy Vəcdi, Göy Vəhyi.
Göy Daxili Varlığa çevrildi Hürufi İnsanında.
Ürək – Göyləşdi.
Göy İnsanla Birləşdi, Qəlbiləşdi.

Haqqın kəlamı məndədir, sanma məni həqdən iraq.

Çünkü könüldür ərşi-həqq, bəs ərşi-Rəhman olmuşam.

Nəsimi

**Göy boyda Ürək Yiyəsidir İnsan Hürufilərdə, haqq Göyüdü Hürufilərdə
İnsan Ürəyi.**

5. Səcdə

Hürufilik İnsana Səcdə Tələbidir...

Adəmə Səcdə – Şeytana Zərbə sayılır, Adəmə Səcdəsizlik – Şeytanlıq sayılır...

İnsan Allahlığı, Sığmazlığı, Göylüyü – Səcdə oyadır, Səcdə Vəcdi yaradır, Səcdə Vəcdində haqq görünür...

**Hər kim ki, adəmzadədir etməzsə insana sücud,
Surətdə adəm, mə'nidə şeytan gedər, şeytan gələr.**

Nəsimi

**İnsanın Allahlığını danmaq – Şeytanlıqdır Hürufilikdə.
İnsanın sığmazlığını danmaq – Şeytanlıqdır Hürufilikdə.
İnsanın Göylüyünü danmaq – Şeytanlıqdır Hürufilikdə.
İnsana Səcdə qılmamaq – Şeytanlıqdır Hürufilikdə.**

6. Laməkanlıq

İnsan – Yerə sığmır, Göyə sığmır – bu səbəbdən də o, Məkandan artıqdır – Məkansızdır, laməkandır.

Bu həm də «İnsan Vətəndir» deməkdir əslində.

Çünkü Vətən – Məkandan artıqdır, Məkana sığmır; Məkani Ötür; çünki Vətən – Ruhani Mahiyyətdir, Ruhani Mahiyyət isə Maddiyyata sığmır.

Vətən Torpağı – Məkandan artıqdır.

Laməkanlıq – Mənaçılıqdır, Məna – Məkana sığmır.

**Məkansız oldu Nəsimi, məkani yoxdur anın,
Məkana sığmayan, ol biməkan məkani nədər?**

Nəsimi

Laməkanlıq – Məkanda Məkandan Artığı, Yüksəyi, Böyüyü görməkdir; – Məkanın Məkandan Artıq, Böyük, Yüksək Mənasına çatmaqdır.

7. Pünhanlıq

Allah olan, sığmaz olan, Göylü olan İnsan həyata Sırr kimi gəlir – həyatdan artıq olur; hadisələrdən, Gerçəklikdən Yüksək olur; Pünhan qalır; Təzahürə sığmır, təsəvvürlərdən, təxəyyüllərdən, bilinənlərdən, görünənlərdən artıq olur;

Pünhanlıq – Mahiyyətin gerçəkliyi Üstələməsidir.

Mahiyət – Gerçəklikdə Sırr kimi var olur.

**Mənəm ol tilsimi-pünhan ki, bu gün cahana gəldim,
Əzəli nişansız idim, əbədi nişana gəldim.**

Nəsimi

Əbədi Nişan – sirdən, tilsimdən, pünhanlıqdan xəbər verir; həm də sırr, tilsim, pünhanlıq Əbədi nişandan artıqdır, böyükdür, yüksəkdir; Əbədi nişan – sirri, pünhanlığı, tilsimi tam, bütöv ifadə etməyə qadir deyil, bu səbəbdən də hürufilərin lisanı – quş dilidir – Süleymanın bildiyi; sirri oxumağa xüsusi göz gərək; – sifətdəki mənanı, ürəkdəki Göyü, İnsandakı Allahı!..

8. İlahi Faciə

İnsanları kiçildən faciələr olur: İnsan faciə məqamında Kiçik Duyğular, Düşüncələr, Əməllər səviyyəsinə enir.

İnsanları Böyüdən faciələr olur: İnsan faciə Məqamında İlahi – yəni Əzəli, Əbədi, Sonsuz, Kamil Duyğular, düşüncələr səviyyəsinə Yüksəlir.

Nəimi, Nəsimi faciəsi, Qətli – İlahi faciə oldu: – Allahlığın Təsdiqi oldu.

9. Sufilər – Hürufilər

Sufilər – şəriətləşmə, təriqətləşmə, mərifətləşmə – Kamilləşmə vasitəsiylə Allaha qovuşmağa can atırdılar; Allahlaşma onların Məqsədi ola bilməzdi; çünki sufilikdə İnsanla Allah arasında Yerlə Göy qədər Fərq var idi, Sədd var idi, Hədd var idi.

Sufilər Allaha qovuşsalar da – Allah onlardan çox uzaq idi.

Hürufilər – Eşq Yoluyla Allahlaşdırdılar, Allah olurdular, əslində Özlərindəki Allaha çatırdılar.

Hürufilər Sufilərdən Bir Addım irəli oldular, ancaq bu Addım Əsrlərə bərabər oldu.

10. Üstünlük

Hürufilik – Azərbaycan Ruhunun Tarix üzərində üstünlüyü idi.

Bugün – həmin ruhdan çox aşağıdır.

Məqsəd – Üstünlüyümüzə çatmaqdır!

*4 Xəzan Aylı, 14-cü il.
(oktyabr, 1992).*

5. FÜZULİLİYİMİZ – AŞIQLİYİMİZ

1. Eşq – İnam

Füzulidə Eşq – İnam səviyyəsindədir; sevgili İlahi Varlıqdır; Aşiq – Eşq Möminidir.

**Füzulidə Eşq – Dindir; Aşiq – Dindardır.
Füzuli Eşqdən başqa din tanımır.**

**Xublər mehrabi-əbrusinə qılmazsan sücud,
Dinini döndərgil, ey zahid ki, yaxşı din deyil.**

**Eşqdən kənardakı Din – Dinsizlikdir Füzulidə; Eşqdən kənardakı səcdə – Səcdəsizlikdir; Eşqdən kənardakı Etiqad – Etiqadsızlıqdır.
Eşq möminliyindən başqa möminlik yoxdur Füzulidə.**

**Hər yana baxsam, sürahi tək sücud etmək işim,
Qanda olsam, badə tək düşmək ayağa adətim.**

**Səcdə Aşiqlik İzharıdır, İnam Təsdiqidir.
Füzuli Səcdə vasitəsiylə Səcdəsizliklə döyüşür, Aşiqlik vasitəsiylə Zahidliklə döyüşür. Eşq evi məscidə qarşı durur Füzulidə.**

**Ey olan sakini-məscid, nə bulubsan bilməm,
Buriyasında onun buyi-riyadan qeyri?**

**İmanə gəlmək Füzulidə Eşqə gəlmək olur:
Eşqsizlik – küfrdür; Zahid əslində kafirdir, İmansızdır.**

**Görməyincə hüsnünü imanə gəlməz aşiqin,
Yüz peyğəmbər cəm olub, göstərsələr min möcüzat.**

**Sevgiliyə üz tutmaq Füzulidə Allaha üz tutmaqdır; Hürufi davamçısıdır əslində Füzuli.
«Sevgili – Allahdır!» deyir Füzuli, Allahlığı sevgilisində görür.**

**Ey Füzuli, yarə döndərdim üzüm əğyardən,
Xəsmi çox gördüm, sığındım sidqilə Allahimə.**

Eşq vasitəsiylə Füzuli həqiqətsizliklə döyüşür, əslində inam vasitəsiylə İnamsızlıqla döyüşür.

**Müəzzin naləsin alma qulağə, düşmə təşvişə,
Cəhənnəm qapısın açdırma, vaizdən xəbər alma.**

Aşiqçilik İnamçılığı yaranır Füzulidə.

2. Eşq – İdrak

**Füzulidə Aşiqlikdən Yüksək İdrakilik Yoxdur.
Aşiqlik İnsanı kamal əhli eləyir.
Eşq – İdraki Ucalıqdı Füzulidə – ömrün İdraki hasilatıdır.**

Həyat sərf edibən dərd qılmışam hasil,
Sirişki-alü-ruxi-zərd qılmışam hasil.

Dərd – İdrak Dərsidir Füzulidə, Müdriklik Məktəbidir, kamillik yoludur,
İnsanı Zaman üzərində Yüksəldən.

Şəhidi-eşq olub, feyzi-bəqa kəsb eyləmək xoşdur,
Nə hasil bivəfa dəhrin həyati-müstəarindən.

Eşq İnsanı Gerçəklik üzərində Yüksəldir, bu, İdraki Yüksəlişdir – İdrakın
Yüksəlməsidir – həqiqətçilik Dərdiylə, əzabıyla, səbriylə, Dözümüylə bir yerdə.
Eşq – İnsanın İdrak Göyüdür; İdrak Eşqdə Göyləşir, – Əsilləşir, Saflaşır.

Olma xali dudkeşlər söhibətindən, ey könül,
Gər dilərsən edəsən ayineyi-idrakı saf.

Eşqsizlik – Füzulidə İdraksızlıqdır; Aşiqi Eşqdən qorumaq – naşılıqdır. Eşq
divanəliyində sonsuz İdrakilik var, Eşqsiz Beyində İdraksızlıq Yuva qurub.
Eşq sevdasından, ey naseh, məni mən' eyelədin,
Yox imiş əqlin, mənə yaxşı nəsihət vermədin.

Eşqdə Aşiqlik Müdrikliyi yaranır – Ağlasıqmaz.

3. Eşq – Mənəviyyat

Eşq – İlahi Mənəviyyat yaradır; İkinin Bir olması, heyrət Ülviyyəti,
Fədakarlıq Təşnəsi, Ali «Mən» Müqəddəsliyi...

Dil uzadar bəhs ilə ol arizu-xəndanə şam,
Od çıxar ağzından, etməzmi həzər kim yanə şam.

Yanmaqdan, şamtək əriməkdən Usanmamaq, Doymamaq; Yana-yana
Qalmaq, eşq halına ucalmaq, Eşq halında İlahiləşmək...

Derəm əhvalımı cananə qılam ərz, vəli,
Görə bilməm özümü onda ki, canan görünür.

Eşqdə özünü itirmək və tapmaq, özündəki Böyüklüyə çatmaq...

Neçə illərdir səri-kuyi-mələmət bəkləriz,
Ləşkəri-sultani-irfaniz, vilayət bəkləriz.

Özündən keçmək özümlüyü, eşqə xidmət sultanlığı, ləyaqəti.

Yar qılmazsa mənə cövrü cəfadən qeyri,
Mən ona eyləməzəm mehrü vəfadən qeyri.

Cəfaya qarşı – Vəfa, cövrə qarşı – mehr, – Aşiqlik əhvalı...

Zamanı üstələmək.

Eşqdən məhrum olanlar, Dövrənçilər – cəfaya qarşı cəfa, cövrə qarşı – cövr əhvalından Yüksəyə qalxmırlar; Aşiqlik – İlahi əhvaldır gerçəkliyi ötən.

Min can olaydı, kaş məni-dilşikəstədə,

Ta hər biriylə bir kəz olaydım fəda sənə.

Aşiq – Fədakarlıq Təşnəsidir; özündənkeçmə burada Vəcd səviyyəsində, Ehtizaz səviyyəsindədir. Vəcd, Ehtizaz xislətli Fədakarlıq istəyi yaranır Eşqdə: Aşiq mənəviyyatı İlahiləşir.

Xali etmişdir məni məndən məhəbbət, dustlar,

Eyb qılın görəniz aləmdə biperəva məni.

Özünü özündən ayıran Ehtiras əslində özünü özünə çatdıran Ehtirasdır; özünü özündən Artıq, Böyük, Yüksək eləyən Ehtirasdır; mənəviyyatın ülvi səviyyəsidir; bu hal Aşiq Mənəviyyatını Müqəddəsliyə Qərq eləyir.

Hər küdurətdən məni pak etdi seyli-xuni-dil,

Şükr-lillah, atəşi-eşqin məni yandırdı pak.

Aşiqlikdən mənəviyyat Göylüyü yaranır – Yerdəkiləri ucaldan.

4. Eşq – İradə

Eşq – İlahi İradə yaradır; Bəlanı, Əzabı – nemət kimi qəbul etmək, Dərddə, Bəlada, Əzabda Böyümək; Dərddən, Bəladan, Əzabdan Dönməmək, əzabkeşlik, cəfakeşlik İnamına, İnadına Yetmək; onlardan Güc almaq.

Cox olduqca qəmu dərdim rəhi-eşq içrə xoş haləm,

Füzuli, şad olub şükr etməyimmi nemətim artar.

Dərd-qəm adlı nemət yaradır eşq, Aşiq İradəsinin neməti yaranır, dərdin nemət yaratmaq qüdrəti peyda olur; əzab bəri-bəhrəsi yaranır.

Dərd-Qəm yükü düşür çiyinə Aşiqin,

Ağır nemət düşür aqibətinə; Aşiq İradəsi adlanan İlahilik yaranır – Aşiq Səlahiyyəti Təsdiq olunur – Qeyri-adi.

Yaşım təxti-rəvandır, taci-zərrim şöleyi-ahim,

Görün kim, dövləti-eşq ilə nə sultanlığım vardır.

Eşq Bəlası – Dəhşətdir; Aşiq İradəsi – Dəhşətdən Fəlakət yaradır.

Qara baxt Aşiq Aqibətində Ağarır.

Əzəl katibləri üşşaq bəxtin qarə yazmışlar.

Bu məzmun ilə xətt ol səhfeyi-rüxsarə yazmışlar.

Eşq – Dərd Yoludur, həm də Aşiq əlacıdır.

Aşiq Dərd Yolundan dönmür; Dərd əlacına çatır, o, eşq dərdindən başqa dərman tanımır.

Eşq – Dərd Dərmanı Yüküdür – Bəlalı və Şəfqətli.

Aşiqlik – Bəlalı Şəfqət Aqibətidir.

Bəlanın – nicat səviyyəsidir; Fəlakətli Səadət Yoludur; – bu Yolu keçməyə İlahi İradə gərək.

**Eşq dərdilə olur aşiq mizacı müstəqim,
Düşmənimdir, dustlər, bu dərdə dərman eyləyən.**

Eşq Yolu – Ağrı Yoludur, Yanğı Yoludur;

**Cövr odu yaxdı məni, yanımda durma, ey könül,
Bir tutulmuş atəşəm, qürbü civarımdan saqın.**

**O, həm də həqiqət Yoludur; bu səbəbdən də Fərəh Yoludur.
Aşiq İradəsi Bəladan İlahi Bar yetirir.**

**Ey Füzuli, çox mələmətdən məni mən etməgil,
Mən nihali-gülşəni-dərdəm, mələmətdir bərim.**

Aşiq – Eşq Yolunu – qəm Yolunu sona qədər gedir; bu Yolda Aşiqlik Qüdrətinə Yüksəlir.

**Qəm kimi öldürsə, canan tək qaçar məndən yana,
Şahi-dərdəm iltica eylər ülvvi-cahimə.**

**Dərd Şahlığıdır – Aşiqlik, Dərdin – Şahlıq Yüküdür, Yoludur, Aqibətidir.
Eşq – Möhnət Yolçuluğu, Qətiyyət əhvalıdır.**

**Gərçi ey dil, yar üçün üz verdi yüz möhnət sana,
Zərrəcə qət'i məhəbbət etmədin, rəhmət sana.**

Eşq qətiyyətindən – Ali həqiqət yaranır; gerçəklikdən Üstün;

**Giriftari-qəmi-eşq olalı azadəyi-dəhrəm,
Qəmi-eşqə məni bundan betər, yarəb, giriftar et.**

5. Qohumluq

Füzuli Eşqi – Zərdüşt İşığıdır – Atəşin.

Babək Fərəhidir – Döyüşkən.

Qorqud Həyanlığıdır – Uca.

Hürufi İnsaniliyidir – Vəcdli.

Muğam Loğmanlığıdır – Ehtizazlı.

Saz Carçılığıdır – Şövqlü.

6. Ölçü

İnam səviyyəsində Aşiqliyimiz var – Zamandan Üstün.

6. MUĞAMLIĞIMIZ – LOĞMANLIĞIMIZ

I. Giriş

Səhər çağı layla gəlir, mehr gəlir, ülfət gəlir isti ana nəfəsiylə ömrümüzə.

Biz Muğama qayıdırıq.

Bahar çağı gənclik gəlir, sevgi gəlir, hicran gəlir, vüsal gəlir qəlbimizə.

Biz Muğama qayıdırıq.

Böyüyürük, dərk edirik həyat adlı bir hikməti: sevinciylə, kədəriylə, yoxuşuyla, enişiyə, gəlişiyə, gedişiyə.

Biz Muğama qayıdırıq.

Ətaləti, cəhaləti, neçə-neçə qəbahəti, cinayəti rədd edirik, qərq edirik hiddət, qəzəb dənizində.

Biz Muğama qayıdırıq.

Ömür sona yetən zaman tapşırıq körpələrə əsilliyi, məğrurluğu, həssaslığı, kamilliyi.

Biz Muğama qayıdırıq.

II. Fəlsəfi Söz

1. Muğam əsil ruhani mövcudluq haqqında dahiyənə musiqi hekayətidir. Onda Kamil Yaşamağın bütün zənginliyi, pillələri, keçidləri, mürəkkəb idraki-hissi əlaqələri öz ifadəsini tapıb.

Həyat muğamda İnsanın Dünyaya, onun Kədərinə, Əzabına, müxtəlifliyinə, ziddiyyətlərinə, təzadlarına qovuşması kimi mənalandırılır.

Şəxsiyyətin miqyası burada taleyini ruhunda daşımaqla, əxlaqi qorxmazlıqla, idraki mütləqiliklə, Mahiyyətin, Əbədiliyin, İdealın dərkiylə ölçülür.

Muğamın hər bir pilləsi insan həyatının bir mərhələsidir.

Muğam İnsanı həyat pillələri vasitəsiylə İdeala qaldırır.

Muğama görə İnsani həyat – Ülvidir, çünki insan həyatın zərbələrinə tab gətirir və İdeala yüksəlir.

Muğama görə İnsani həyat – Ülvidir, çünki İnsan Zirvə səviyyəli Duyğulara ucalır, bəsit hisslərə yad olan həyəcanlara ucalır.

Muğama görə İnsani həyat – Ülvidir, çünki Ruhaniyyət bir səviyyədə qalmır, daim mürəkkəbliyə, kamilliyə, mahiyyətə doğru hərəkət eləyir.

Muğama görə İnsani həyat – Ülvidir, çünki İnsan son nəticədə həyatdan yuxarı, özündən yuxarı qalxa bilir, İdeala, Mütləqə qovuşa bilir.

2. İdeala Yüksəlmə hadisəsi Muğamda Qəmdən Qəmin inkarına, həyatdan İdeala qovuşmaya qanunauyğun, zəruri, təbii keçidlə səciyyələnir.

Qəm Muğamda hərtərəfli tədqiq olunur, dərk edilir və əsaslı şəkildə aradan qaldırılır; İdeal – Qəmdən kənara çıxmaq, Qəmin fəlsəfi inkarı kimi təqdim olunur.

İdeal Qəmin üzərində ucalır.

Muğam sübut eləyir ki, həyat kədərlə məhdudlaşmır; o, Kədərdən artıqdır; Kədəri aradan qaldırmaqla həyat İdeala çatır.

İdeal – həyatdan artıqdır; həyat özündə qala bilmir, labüd şəkildə özündən kənara çıxır; – Kamilə, Mütləqə qovuşur.

İdealla görüş Muğamda xüsusi, qeyri-adi, sirli, sehri, vəhyli, ehtizazlı hadisə kimi meydana çıxır.

Həyat – Ali Həyata keçir.

Qəhrəmani Şəxsiyyət Dünyanın faciəvi mənasını dərk edir, duyur; həmin Məna ilə birgə yaşayır; ancaq son nəticədə onun üzərində Yüksəlir və Kamilliyə çatır.

Dünya bütün zənginliyiylə dərk olunur, ancaq İnsan Dünyayla kifayətlənmir, ondan kənara çıxır.

Həyatdan – Ali Həyata – Qəhrəmani, Ülvü Şəxsiyyətin Ruhani Yolu budur.

Həyatı iztirablara qarşı qorxmazlıq, kamillik ehtirasında qorxmazlıq, kamilliyə qovuşma qətiyyətində qorxmazlıq – Muğam İnsanın başlıca keyfiyyətləri bunlardır.

Muğamda İnsan Ülvü Məqsədinə yetmək üçün yetişir; o, həyatın bütün keşməkeşlərindən keçib müdriklilik, ruhani güc qazanır.

Ruhani Yetkinliyə nail olan İnsan İdeala ucalır.

Həyatı dərk etməklə İdeala ucalmaq arasında əsaslı fərq var: ikincidə Duyğular, Ehtiraslar tüğyan edir; Hadisənin Müqəddəsliyi, Bənzərsizliyi, Əlçatmazlığı təsdiq olunur.

«Simayi-Şəms» üstə Füzulidən:

**Şəmi-şəmi-firqətəm, sübhi-vüsali neylərəm?
Bulmuşam yanmaqda bir hal, özgə halı neylərəm?**

**Qeyrə ərz et nə əsbabın ki var, ey dəhri-dun,
Mən bir əhli-zövqəm, əsbabi-mələli neylərəm?**

**Yox əcəb gər malə rəğbət, mülkə qılmam iltifat,
Mən gədayi-küyi-eşqəm, mülkü malı neylərəm?**

**Əhli-haləm, demə büt vəsfin mənə, ey büt-pərəst,
Hal bilməz dilbəri-sahibcəməli neylərəm?**

**Ehtimali-hicr təşvişinə dəyməz zövqi-vəsl,
Vəsl kim var onda hicran ehtimali, neylərəm?**

**Nəxli-qəddin istərəm kandan bələdir hasilim,
Baxmazam şümşadə, bər verməz nihali neylərəm?**

**Ey Füzuli, qıl kəməli-fəzl kəsbin, yoxsa mən
Kamili-eşqəm, dəxi özgə kəməli neylərəm?**

3. Əxlaqi Kamillik Tələbi Muğamda həqiqəti dərk etmək tələbiylə birləşir.

«Yalnız Kamil Şəxsiyyət həqiqəti dərk edə bilər» – deyir Muğam.

«Yalnız Həqiqət Kamil Şəxsiyyət yetirə bilər» – deyir Muğam.

Həqiqəti dərk etmək burada Əxlaqi Kamilliyə çatmaq demək olur.

Əxlaqi Kamillik həqiqəti dərk etmək demək olur.

Yalnız Əxlaqi olan – Həqiqidir.

Yalnız Həqiqi olan – Kamildir – deyir Muğam.

Həm Kamillik, həm də Həqiqilik özünü İdealda, Mütləqdə hərtərəfli təsdiq edir.

4. Muğam – İnsanın ruhani mahiyyətinin Zirvə səviyyəsində ifadəsidir.

Sənət tarixində Muğam səviyyəli İnsanı dərk etmək qüdrətinə rast gəlmək çətindir.

Bənzərsiz idraki, hissi zənginliklə rastlaşırıq Muğamda: Kədər, Üvlilik Ehtirası, Heyrət, Özünü təsdiq harayı; Vəcd, özünü dərk etmə, özünü təmizləmə, Vəhy...

Hədsiz dərəcədə hissi sənət olan Muğam, həm də hədsiz dərəcədə İdraki sənətdir, – hissələrin idrak tərəfindən idarə olunmasına əlçatmaz nümunədir; dahyanə biçim kamilliyinə, tamla hissənin vəhdətinə üzvi keçidlər ahənginə çatır.

Hissə İdrakın, Müdrikliklə İlhamın birliyi.

Dahyanə sintez zirvəsi.

Bir tərəfdən – Rica, etiraf musiqisi.

Digər tərəfdən – Möhtəşəm Ehtizaz musiqisi.

Duyğu, Zəka və İradə vəhdəti.

«Həqiqət Ehtirash Zəkada dərk olunur» – deyir Muğam.

«Ali Ehtiras – Zəkaldır» – deyir Muğam.

«İradə Ehtirash Zəkayı aşkara çıxarır» – deyir Muğam.

5. «İztirabdan – Sevincə» – deyir Qərb musiqisi Bethovenin diliylə.

«İztirabdan – Kamilliyə!» – deyir Muğam.

«İztirabın Qiyməti Sevincdir!» – deyir Qərb musiqisi.

«İztirabın qiyməti Kamillikdir» – deyir Muğam.

«Tələdən yüksəyə!» – çağırır Qərb musiqisi İnsanı.

«Özündən yüksəyə!» – çağırır Muğam İnsanı.

6. Muğam Ehtizazı bənzərsizdir.

Bu nə Bethovenin Kreşendosu (coşğun ahəngi), nə də Baxın sonsuzluq Patetikasındır.

Bu, hissələrin, fikirlərin xüsusi, yeni xassəsidir.

Bu tədricilik həddini aşmaq, qeyri-adilik mərhələsinə yetişməkdir.

Bu, Ruhani Cəmiyyət, Çağırışın ifadəsidir.

Ruhani Cəmiyyət, Çağırışda İnsan özünə Sahib olur: Heyrət hissi, Vəhy hissi, Təmizlənmə hissi yaranır.

Ehtizazda Kədər öz Zirvəsinə çatır və Kədərdən böyük olur.

Ehtizazda Heyrət öz Zirvəsinə çatır və Heyrətdən böyük olur.

Ehtizazda Vəhy öz Zirvəsinə çatır və Vəhydən böyük olur.

İnsanın Duyğuları, Fikirləri, Əməlləri Ehtizazda (Ekstazda) adilik həddini aşır.

«İnsan özündən böyükdür!» – deyir Muğam Ehtizazı.

«Yalnız özündən kənara çıxanda İnsan özünə çatır!» – deyir Muğam Ehtizazı.

«Qatar» üstə Nəsimidən:

Nuh ilə Tufan mənəm, mən həm nəcətəm, həm həlak.
Həm yəməm, həm gövhərəm, həm ol yəmin məbhuriyəm.
Nazirəm, həm binəzirəm, həm bəsirəm, həm bəşər,
Həm ikilikdən münnəzzeh, vəhdətin mənzuriyəm.
Həm fəqirəm, həm dilənçi, həm məlik, həm padişah,
Həm mənəm ustadi-sənət, həm anın muzduriyəm.
Zahirəm, zahirdə faşəm, məzhərəm, həm muzhərəm,
Batinəm hər şeydə, yəni batının məsturiyəm.
Həm təbibəm, həm əliləm, həm əlacəm, həm səqim,
Həm şəfanin səhhəti, həm nemətin rəncuriyəm.
Həm hürufəm, həm kitabəm, həm kəlaməm, həm kəlim,
Fəthənin mənsubiyəm, həm kəsərinin məcruriyəm.

Ey Nəsimi, sən degilsən, cümlə oldur, cümlə ol,
Ol kim aydır «bu zəminü asimanın nuriyəm».

7. Bu səbəbdən də Muğamın Təmizlənmə, katarsis gücü sonsuzdur. Muğam İnsanı hərtərəfli təmizləyir.

Böyük izzətə vəsitiylə onu kiçik izzətlərdən təmizləyir.

Kamillik vəsitiylə onu qeyri-kamillikdən təmizləyir.

Ruhanilik vəsitiylə Ruhsuzluqdan təmizləyir.

İnam vəsitiylə İnamsızlıqdan təmizləyir.

İdeal Duyğular vəsitiylə Duyğusuzluqdan təmizləyir.

İradə vəsitiylə İradəsizlikdən təmizləyir.

Ülvilik vəsitiylə Bəsitlikdən təmizləyir – Zəkanın, Qəlbin, İradənin birgə gücüylə.

III. «Çahargah» Muğamının fəlsəfi təhlili

1. «Maye-Çahargah»

Şöbə – Müdrik Kədərlə aşılınmış mahiyyətli Fikirlər Dünyasına aparır. Dünya ilə Görüş – Daxili İdrakilik, Əzəmət, əsrarla görüş kimi mənalandırılır.

Fikirləri vahid bir ahəngdə birləşdirən Kədər – dünyanın fəlsəfi dərkisi səviyyəsindədir.

Həyata daxil olma – qeyri-adiliyə, sehrə, sirrə qovuşma kimi təqdim olunur.

Ruhani münəqişənin ayrı-ayrı sədaları eşidilir və onlar Fəlsəfi Kədər vəsitiylə rəvanlaşır.

Şöbə – uvertüranı (giriş) xatırladır, özündə gələcək motivlərin bir çoxunu cəmləşdirir. Rəmzi musiqi İdealları səviyyəsində qalxır.

Həyatla Görüş – Möhtəşəmcəsinə, Hissi, Ruhani Görüş tələb eləyir – Şöbənin əsas Fəlsəfi ideyası bundan ibarətdir.

2. «Bəstə Nigar»

Kədər çalarları, keçidləri, axarı, labüdlüyü, pillələri, münaqişələri, incəlikləri, əzəməti.

Kədər etirafı, etirazı, döyüşü, imtinası, lənəti – daim artan, yüksələn, gərginləşən, özündən artığa, yüksəyə, böyüyə çevrilən.

Müdrikliyin zəruri pilləsi. Fərəhin başlanğıcı.

Kədər Fəlsəfəsi.

3. «Hasar»

Kədərin aradan qaldırılması, iradənin fəallaşması, duyğuların daşması, hiddətin hayqırtısı – Ruhaniyyət Şəri inkar edir, Gerçəklik səddini aşır, Kamilliklə, İdealla, Mütləqlə birləşmək üçün alışıb-yanır.

Ülvilik burada – Ruhani İradənin Mütləq, Qəti təsdiqi şəklində meydana çıxır.

4. «Mənsuriyyə»

Mütləqlə – Qeyri-adi, Əsrarlı, İdeal Görüş.

Qeyri-Adiliyin Dərki, Duyulması, Heyrət, Yanğı, Müqəddəs Sarsıntı, Fərəh, Tələş, Bənzərsizlik, Əlçatmazlıq, cılığın Cəzb, Ruhani Qovuşma Məqamı.

IV. Son Söz

Şərqdə Fəlsəfə ən çox şeirlə deyilib, musiqidə çağrılıb və bu, Şərqi əskikliyi deyil, üstünlüyüdür – Şərqdə Fəlsəfə bədiiləşib, musiqiləşib.

Şərq Fəlsəfəsi qəlib tanımır: burada Zəka Duyğulaşib, Vəcdləşib, Vəhyləşib, Kamil vəhdət yaranıb hissə İdrakın qoşalığından, İlhamla Müdrikliyin doğmalığından.

Bu səbəbdən də Zərdüşt Fəlsəfəsi, Budda Fəlsəfəsi, Rumi Fəlsəfəsi, Nəsimi Fəlsəfəsi, Füzuli Fəlsəfəsi, Muğam Fəlsəfəsi yaşayır Şərqdə – qanadlı, vüsətli, odlu-alovlu.

*7 Şölə Ayı, 12-ci il.
(iyun, 1990).*

SAZÇILIĞIMIZ – TANRIÇILIĞIMIZ

1. Göy Yolu

Türklərin Tanrısı Göy idi.

Ucalıq Tanıyırdılar, Ucalığa Tapınırdılar Türklər.

Saz – Türkün Göy Yolu. Türk Sazında Göylə Birləşirdi – Bir olurdu.

2. «Ruhani»

Türk Tanrısını Oxşayırdı, Tanrısının başına dolanırdı.
Tanrı Türkün həm Babasıydı, həm Balasıydı.
Tanrısını əzizləyirdi Türk.
Əzizlədikcə, oxşadıqca həsrəti artırdı, heyrəti artırdı, – alışırdı, yanırdı.
Alışdıqca, yandıqca Tanrıya çatmaq qətiyyəti artırdı.
Ehtiras Ehtizazlaşdı.
Ruh Rəqs eləyirdi və Uçurdu.
Tanrısına çatırdı və Alovlanırdı.

3. «Yanığ Kərəm»

Türk aramsız Tanrı Oduna Yanırdı.
Sinəsində Od közəyirdi.
Həsrətdə, heyrətdə qovrulurdu.
Əzab işığına Qərq olurdu.
Yanar İşiq olurdu – Yana-yana qalırdı.

4. «Cəlili»

Havalanırdı Türk Ucalıq Şövqündən.
Sitəmlə birləşirdi Şövq.
Sitəmli Şövq yaranırdı hava-hava dalğalanan.
Ruhun Tələtümü başlayırdı – Yanğılı, Ağrılı.
Yanğılı Şövq yaranırdı, Yanğın Şövqü yaranırdı – havalanan.

5. «Misri»

Dəyanət gərək olurdu Tanrıçıya.
Qətiyyət Tələb olunurdu.
Oxşama səslənirdi Dəyanətdə.
Nəvaziş səslənirdi, Zəriflik səslənirdi Möhtəşəmlikdə.
Yanğılı, Ağrılı Dəyanət yaranırdı.
Qılınc şaqqıltısı səslənirdi Dəyanətdə, həm də ləlimək.
İstəkliyə çatmaq dəyanəti səslənirdi Yanğılı, Ağrılı.
Yanğı Dəyanəti yaranırdı.
Oxşama Dəyanəti yaranırdı.
Zəriflik Dəyanəti yaranırdı.
Dəyanət alışıb-yanırdı.

6. «Qaraçı»

Göy cəzbinə çağırılır Türk; – Göy cəzbinə çağırır.
Çağırıldıqca çağırır.
Qətiyyətlə çağırılır, çağırır.

Aramsız çağırılır, çağırır.
Yandıra-yandıra çağırılır, çağırır.
Yanğıya çağırılır, çağırır.
Ağrıya çağırılır, çağırır.
Yanğı çağırır.
Ağrı çağırır.

7. Saz – Zərdüştçülük

Göy – İşıq məskənidir. Sazın Tanrısı – Göydür.
Zərdüştlə Qohumdur Saz – Hürmüzd İşığına Təndir.
Yana-yana, Yandıra-yandıra İşıqlandırır.

8. Saz – Xürrəmdinlik

Sazın Göy adlı Fərəhi var – Ağrılı, Yanğılı.
Ucalıq adlı Fərəhi var – Ağrılı, Yanğılı.
Saz – Ülvi Fərəh Yoludur – Ağrılı, Yanğılı; – Fərəhə gedən yoldur;
Fərəhli Yanmaqdır; – Dəyanət İşığıdır, – Fərəhidir.

9. Saz – Qorqudluq

Tanrıya çatmaq – Müdriklikdir.
Saz Tanrıya çatır.
Saz – Od Ruhludur; Qorqud – Od Ruhlu deməkdir,
Qorqud – Ozandır; Göylə – Ucalıqla Təmasdır.

10. Saz – Hürufilik

İnsan – Allahdır, çünki İnsan Ucalığa çata bilir; Göyləşə, İşıqlaşsa bilir.
Tanrıya çatanın – Tanrılığı özündədir. Tanrıya çatmaq özünə çatmaqdır.

11. Saz – Füzulilik

Saz – Eşq İşığıdır. Saz və Füzulilik eyni Ahəng üstə köklənib.
Hər ikisi Göy Heyrətlisi, Göy həsrətlisidir.

12. Saz – Muğam

Muğam – İlahiliyə qovuşmaq Yoludur; – Saz – Tanrıya qovuşmaq Yolu...
Mahiyyət – Birdir.
Hər ikisi – Ehtizahlıdır; Ağrılıdır, Yanğılıdır; – Hər ikisində İnsan Göyləşir.

13. Göylük Səsi

Sazda Türk Tanrıçılığı səslənir; Xurafatdan uzaq, Cəfəngiyyatdan uzaq –
Ülvi, Atəşin, Göylü.